

www.ketab.ir

www.ketab.ir

سرشناسه	: توکلی، محمدجواد، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: شاخص تولید طیب / محمدجواد توکلی، عباس شفیعی نژاد.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام ، انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۲ ص. : جدول.
فروست	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام ؛ ۱۴۶۰. اقتصاد؛ ۳۳.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۲۲۳-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیا.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: محصول ناخالص ملی -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	: Gross national product -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: محصول ناخالص داخلی -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	: Gross domestic product -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: محصول ناخالص ملی - ایران.
موضوع	: Gross national product -- Iran
موضوع	: محصول ناخالص داخلی - ایران.
موضوع	: Gross domestic product -- Iran
موضوع	: توسعه پایدار -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	: Sustainable development -- Religious aspects -- Islam
موضوع	: توسعه پایدار -- جنبه‌های زیست‌محیطی.
موضوع	: Sustainable development -- Environmental aspects
موضوع	: اسلام و اقتصاد.
موضوع	: Islam -- Economic aspects
موضوع	: شفیعی نژاد، عباس، ۱۳۵۵ -
شناسه افزوده	: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام ، انتشارات.
شناسه افزوده	: BP۲/۲۳۰
رده‌بندی کنگره	: ۴۸۳۳/۲۹۷
رده‌بندی دیویی	: ۵۸۸۶۶۱۰
شماره کتاب‌شناسی ملی	:

شاخص تولید طیب

محمد جواد توکلی

عباس شفیعی نژاد

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
(قدس سره)

۱۳۹۸

شماره ردیف ۱۴۶۰
شماره موضوعی اقتصاد - ۳۳
۱۳۹۸-۲۶

■ شاخص تولید طیب

- مؤلف: محمدجواد توکلی و عباس شفیعی‌نژاد
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- چاپ: افق
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۸
- شمارگان: ۳۰۰
- قیمت: ۲۳۰۰۰ تومان

- دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
- تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶
- شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منیرى جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲
- تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱
- شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

سخن مرکز

انقلاب اسلامی ایران مبتنی بر هویت اسلامی، با هدف احیای فرهنگ و تمدن اسلامی و ساختن جامعه‌ای پیشرفته که تأمین‌کننده سعادت دنیا و آخرت انسان باشد، به‌وقوع پیوست؛ جامعه‌ای که از آخرین دستاوردهای علمی و فناوری برخوردار شده باشد و آن‌ها را برای نیل به ارزش‌های متعالی اسلام به‌کار گیرد. رسیدن به چنین هدفی مستلزم داشتن الگویی جامع است. این الگو باید به روشی تدوین شود که از یک‌سو، امکان دستیابی افراد جامعه به حیات طیبه را فراهم آورد، و از سوی دیگر، قابلیت آن را داشته باشد که به جهان عرضه شود. بدیهی است که چنین الگویی با آنچه از سوی تمدن غربی عرضه شده و به الگوهای توسعه معروف‌اند، تفاوت بنیادین خواهد داشت. به دلیل عدم پذیرش چنین مدلی از توسعه‌یافتگی، مقام معظم رهبری علیه‌السلام، واژه پیشرفت را به‌جای توسعه برگزیدند و فرمودند:

«ممکن است پیشرفتی که ما می‌گوییم، با آنچه که امروز از مفهوم توسعه در دنیا فهمیده می‌شود، وجوه مشترکی داشته باشد - که حتماً دارد - اما در نظام واژگانی ما، کلمه پیشرفت معنای خاص خودش را داشته باشد که با توسعه در نظام واژگانی امروز غرب، نایستی اشتباه بشود. آنچه ما دنبالش هستیم، لزوماً توسعه غربی - با همان مختصات و با همان شاخص‌ها - نیست»^۱

۱. مقام معظم رهبری علیه‌السلام در دیدار با استادان و دانشجویان کردستان، ۱۳۸۸/۲/۲۷.

مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر، در راستای تحقق منویات مقام معظم رهبری علیه السلام جهت تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تمرکز خود را بر تدوین اهداف، مبانی، راهبردها و شاخص‌های این الگو قرار داد. تحقیق حاضر از مجموعه فعالیت‌های پژوهشی است که به همت جناب دکتر محمدجواد توکلی با همکاری حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عباس شفیعی‌نژاد در مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر نگارش یافته است.

از حجج اسلام آقایان نعمت‌اله پناهی و دکتر سید محمدکاظم رجایی که ارزیابی تحقیق را بر عهده گرفته و از دیدگاهشان استفاده شده سپاسگزاریم. راهنمایی‌های استاد ارجمند جناب آقای دکتر پرویز داودی و اعضای شورای علمی مرکز؛ حجج اسلام آقایان: نعمت‌اله پناهی، سید عبدالحمید ثابت، محمدجمال خلیلیان اشکذری، مهدی رجایی‌نیا، سید محمدکاظم رجایی و حسن یوسف زاده، در به ثمر رسیدن این اثر کارساز بوده است. از همه این عزیزان صمیمانه سپاسگزاریم. همچنین از اعضای شورای علمی گروه اقتصاد و معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره و انتشارات این مؤسسه صمیمانه سپاسگزاریم و از خدای بزرگ برای آن‌ها اجر و پاداش مسئلت می‌کنیم.

مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل‌ترین، جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگوئسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام برجسته‌ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت‌پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته

سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی باز یابند، ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آن‌ها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای علیه‌السلام از آغاز تأسیس بر اساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام

ج مقدمه معاونت پژوهش

داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که با تلاش پژوهشگر ارجمند جناب دکتر محمدجواد توکلی با همکاری حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عباس شفیع‌نژاد در مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر نگارش یافته است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم و استاد ارجمند جناب آقای دکتر پرویز داودی، اعضای شورای علمی مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر که با ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی علیه السلام

پیشگفتار

بیش از ۱۴۰۰ سال پیش قرآن مجید با تأکید بر بهره‌مندی از طبیات، نگاهی بدیع و عمیق به تولید ارائه کرده است. در نگاه قرآنی، وضعیت مطلوب و آرمانی زمانی محقق می‌شود که افراد با بهره‌مندی از نهاده‌های طیب، دست به تولید محصول طیب بزنند؛ محصولی پاکیزه و عاری از هر نوع آلودگی؛ محصولی که نه تنها برای محیط‌زیست زیان‌بخش نیست، بلکه هیچ آسیبی به محیط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی جوامع نیز وارد نمی‌کند. این مفهوم والا، زمینه‌ساز معرفی شاخص تولید طیب به عنوان یک شاخص کلان اقتصادی در این اثر شده است. شاخص پیشنهادی که با توجه به ارزش داورهای اسلام نسبت به تولید و محصولات تولیدی طراحی شده، شاخصی مناسب برای حسابداری ملی با رویکرد اسلامی است.

رویکرد مطرح شده در این اثر از ادبیات انتقادی نسبت به شاخص تولید ناخالص داخلی و رویکرد شاخص تولید سبز فراتر می‌رود. در ادبیات انتقادی نسبت به شاخص تولید ناخالص داخلی، اشکالات متعددی در مورد کارکرد این شاخص در سنجش میزان موفقیت کشورها در تولید کالاها و خدمات و همچنین اندازه‌گیری سطح رفاه مطرح شده است. طرفداران حسابداری سبز با توجه به مشکلات زیست‌محیطی تولید، پیشنهاد تعدیل شاخص تولید ناخالص داخلی را با توجه به هزینه‌های زیست‌محیطی تولید ارائه کرده‌اند. طراحان شاخص تولید سبز، هزینه‌های زیست‌محیطی تولید را از شاخص تولید ناخالص داخلی متعارف کسر می‌کنند. در

تدوین شاخص تولید طیب نه تنها به مشکلات شاخص تولید ناخالص داخلی متعارف و ملاحظات شاخص تولید سبز توجه شده، بلکه ملاحظات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نیز در اندازه گیری تولید و رشد اقتصادی مطلوب در نظر گرفته می شود. در شاخص تولید طیب، هزینه های زیست محیطی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تولید به عنوان آثار بیرونی منفی، از ارزش ناخالص کالاها و خدمات تولیدی کسر می شود.

مباحث این کتاب در قالب پنج فصل تنظیم شده است. پس از طرح کلیات بحث در فصل اول، فصل دوم به بررسی تحولات مفهومی در حسابداری تولید ملی می پردازد. در این فصل علاوه بر تبیین نقایص شاخص تولید ناخالص داخلی و شاخص تولید سبز، نقاط قوت و ضعف آن معرفی می شود. فصل سوم به معرفی تولید طیب به مثابه رویکردی اسلامی در حسابداری ملی می پردازد. مباحث این فصل زمینه معرفی شاخص تولید طیب در فصل چهارم را فراهم می کند. فصل پایانی به نتیجه گیری اختصاص دارد.

در این تحقیق از راهنمایی ها و نظرهای مشورتی و اصلاحی استادان مرکز پژوهش کاربردی اقتصادی اجتماعی قدر بهره مند بودم. رهنمودها و پیگیری های استاد محترم، جناب آقای «دکتر پرویز داودی» در شکل گیری این اثر کارساز بوده است. همچنین از زحمات ارزیابان محترم حجج اسلام نعمت اله پناهی و دکتر سید کاظم رجایی که این اثر را به دقت مطالعه و ارزیابی کردند، تشکر می کنم. بایسته است از جناب حجت الاسلام والمسلمین مهدی رجایی که همواره مشوق ما در پیگیری ایده تولید طیب بودند، به شکل ویژه قدردانی کنیم.

والحمد لله رب العالمین

محمد جواد توکلی

عباس شفیعی نژاد

فهرست مطالب

.....	آ	سخن مرکز
.....	ت	مقدمه معاونت پژوهش
.....	خ	پیشگفتار
.....	۱	فصل اول: کلیات و مفاهیم
.....	۱	مقدمه
.....	۳	۱. اهمیت تحقیق
.....	۴	۲. هدف تحقیق
.....	۵	۳. پیشینه تحقیق
.....	۸	۴. سؤال‌ها، فرضیه و روش تحقیق
.....	۹	۵. دورنمای تحقیق
.....	۱۱	فصل دوم: تحولات مفهومی در حسابداری تولید ملی
.....	۱۱	مقدمه
.....	۱۳	۱. مفهوم‌شناسی شاخص‌های حسابداری ملی
.....	۱۳	۱.۱. تولید ناخالص ملی و داخلی
.....	۱۵	۱.۲. تولید خالص ملی و داخلی
.....	۱۶	۱.۳. تولید ناخالص ملی واقعی و اسمی
.....	۱۸	۱.۴. تولید ناخالص داخلی بر اساس برابری قدرت خرید
.....	۲۰	۱.۵. درآمد سرانه
.....	۲۰	۲. کارکردهای شاخص تولید ملی
.....	۲۱	۳. روش‌های اندازه‌گیری تولید ناخالص داخلی

۲۳	۳.۱. روش مخارج (هزینه)
۲۴	۳.۲. روش درآمد (توزیع)
۲۵	۳.۳. روش ارزش افزوده
۲۵	۴. نارسایی‌های مفهومی و محاسباتی تولید ناخالص ملی
۲۶	۴.۱. نارسایی‌های تولید ناخالص ملی به‌عنوان شاخص ارزش کالاها و خدمات
۳۰	۴.۲. نارسایی‌های تولید ناخالص ملی به‌عنوان شاخص رفاه
۳۵	۵. دو رویکرد انتقادی جدید نسبت به شاخص تولید ناخالص ملی
۳۶	۵.۱. رویکرد توسعه پایدار
۳۹	۵.۲. رویکرد اقتصاد سبز
۴۰	۶. شاخص تولید سبز
۴۴	۶.۱. محاسبات شاخص تولید سبز
۴۶	۶.۲. تحلیل هزینه‌فایده اجتماعی راهکار محاسبه تولید سبز
۴۸	۷. نقد و بررسی رویکردهای انتقادی نسبت به حسابداری تولید ملی
۴۸	۷.۱. پارادوکس مفهومی توسعه پایدار
۴۹	۷.۲. ضعف ساختار اجرایی
۵۱	۷.۳. عدم توجه به ابعاد فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی تولید
۵۲	۸. نقد و بررسی رویکرد تولید سبز
۵۴	نتیجه‌گیری
۵۷	فصل سوم: تولید طیب به‌مثابه رویکردی اسلامی در حسابداری تولید ملی
۵۷	مقدمه
۵۸	۱. مبانی نظری رویکرد تولید طیب
۵۹	۱.۱. لزوم بهره‌مندی از طبیات
۶۱	۱.۲. اهمیت روزی حلال و طیب
۶۲	۱.۳. ممنوعیت ضرر رساندن به محیط و انسان‌ها
۶۴	۱.۴. محدودیت‌های تولید
۶۴	۲. کاربردهای واژه طیب در قرآن و روایات
۷۳	۲.۱. تولید طیب
۷۵	۲.۲. انسان طیب
۸۰	۲.۳. سخن طیب

۸۲	۲.۴. سرزمین طیب
۸۵	۲.۵. طبیعت طیب
۸۶	۲.۶. زندگی طیب
۸۹	۳. منطق ارتباط تولید طیب با سایر کاربردهای واژه طیب
۹۰	۴. مفهوم‌شناسی واژه طیب
۹۷	۵. سه دیدگاه در مورد رابطه حلال و طیب
۹۷	۵.۱. هم‌معنایی حلال و طیب
۹۹	۵.۲. اخص بودن حلال از طیب
۱۰۱	۵.۳. اخص بودن طیب از حلال
۱۰۴	۶. تعریف تولید طیب
۱۰۵	۷. ویژگی‌های تولید طیب
۱۰۵	۷.۱. حلال بودن محصول تولیدی
۱۰۶	۷.۲. پاکي محصول
۱۰۶	۷.۳. فقدان ضرر
۱۰۸	۷.۴. برخورداری از کیفیت مناسب
۱۰۹	۸. انواع کالاها و خدمات غیرطیب
۱۱۰	۹. شیوه تولید طیب
۱۱۱	۱۰. مقایسه تولید طیب و تولید سبز
۱۱۴	نتیجه‌گیری
۱۱۷	فصل چهارم: شاخص تولید طیب
۱۱۷	مقدمه
۱۱۸	۱. ابعاد مفهومی شاخص تولید طیب
۱۱۹	۲. ملاک و معیار طیب بودن تولید
۱۲۱	۳. شاخص تولید طیب
۱۲۲	۳.۱. میزان تولید ناخالص داخلی GDP
۱۲۳	۳.۲. کالاها و خدمات حرام HP
۱۲۳	۳.۳. هزینه تولیدات نامرغوب NSP
۱۲۴	۳.۴. تولیدات غیربازاری PWW
۱۲۵	۳.۵. استهلاك سرمایه DC

- ۳.۶. هزینه‌ها و منافع زیست‌محیطی BE - CE ۱۲۶
- ۳.۷. هزینه‌ها و منافع اجتماعی BS - CS ۱۲۶
- ۳.۸. هزینه‌ها و منافع فرهنگی اخلاقی BCE - CCE ۱۲۶
۴. شاخص تولید خالص داخلی طیب ۱۲۷
۵. ابعاد محاسباتی تولید طیب ۱۲۸
- ۵.۱. روش‌های محاسبه ارزش ذخایر زیستی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ۱۳۲
- ۵.۲. روش تمایل به پرداخت ۱۳۳
- ۵.۳. روش هزینه‌های جبرانی ۱۳۶
۶. روش محاسبه میزان خسارت تولید به ذخایر زیستی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ۱۳۹
۷. ظرفیت تعالیم دینی برای ارزش‌گذاری ذخایر معنوی ۱۴۰
۸. رابطه شاخص تولید طیب و سبز ۱۴۲
- نتیجه‌گیری ۱۴۴
- فصل پنجم: نتیجه‌گیری ۱۴۷
- منابع ۱۵۳
- نمایه موضوعی ۱۶۱